

המשבר התורכי-אירופי וחשיבותה של הדמוקרטיה

ד"ר נמרוד גורן*

אפריל 2017

הדרך למשאל העם בתורכיה הייתה רצופה משברים בין תורכיה לאיחוד האירופי. חלקם נבעו משיקולים אלקטורליים וחלקם מחילוקי דעות מהותיים ועמוקים שהולכים ונפערים בין הצדדים בשנים האחרונות.

היחסים בין ארדואן לאירופה לא תמיד היו שליליים. בשנים הראשונות לאחר שעלתה מפלגתו של ארדואן לשלטון ב-2002, הכריזה הממשלה התורכית שההצטרפות לאיחוד האירופי היא הפרויקט הלאומי החשוב ביותר מאז הקמת הרפובליקה ב-1923, ותהווה את השלמת מורשת אתאתורכ. ארדואן הוביל בזמנו רפורמות דמוקרטיות, שקירבו את תורכיה לאיחוד האירופי יותר משעשה כל מנהיג תורכי אחר.

ואולם, עם השנים המגמה התהפכה. ההתנגדות באירופה להצטרפות תורכיה לאיחוד הלכה והתחזקה. מדיניות-החוץ התורכית פנתה לבניית קשרים והרחבת השפעה באזורים אחרים, בהם המזרח התיכון. ארדואן החל נוקט מדיניות ריכוזית יותר ויותר, שהגבילה את מרחב הפעולה של האופוזיציה והדליקה נורות אזהרה באירופה.

ההתנהלות הנוקשה של ארדואן ביחס למחאה החברתית באיסטנבול ב-2013 ולניסיון ההפיכה הכושל בתורכיה ביולי 2016 יצרה משבר של ממש בין תורכיה לאיחוד האירופי, שהלך והחריף לקראת משאל העם. באיחוד האירופי מתייחסים אל תורכיה כמדינה שסטתה מדרך הדמוקרטיה, שאינה נאמנה עוד לערכים עליהם מושתת האיחוד, ושאינה עומדת בקריטריונים הדרושים להתקדמות לעבר הצטרפות אליו.

ואולם, למרות המשבר שהחריף וההצהרות ההדדיות שהפכו לעומתיות יותר, תורכיה והאיחוד האירופי הוסיפו להצהיר כי התהליך הפורמלי ביניהן נמשך כסדרו. מאז 1999, תורכיה מועמדת לחברות באיחוד האירופי, ומאז 2005 היא מנהלת משא ומתן (עקר) לגבי הצטרפות לאיחוד. לשני הצדדים ברור כי תורכיה לא תתקבל כחברה באיחוד בעתיד הנראה לעין, אך אף צד לא נסוג עד כה מהמשחק.

ייתכן שזה עומד להשתנות. בנובמבר 2016 – עוד לפני משבר משאל העם – הצביע הפרלמנט האירופי בעד הצעה בלתי-מחייבת להקפיא את המשא ומתן עם תורכיה. פוליטיקאים אירופים בכירים התבטאו מאז שלתורכיה אין מקום באיחוד האירופי. לאחר משאל העם העלו גורמי שלטון בכירים בתורכיה את האפשרות לקיים משאל עם נוסף על עתיד הקשרים עם אירופה ולהחזיר על כנו את עונש המוות (קו אדום עבור האיחוד האירופי).

מסלול ההתנגשות עליו נמצאות תורכיה ואירופה – למרות אינטרסים משותפים בתחום הפוליטיים והביטחוני – עשוי להביא לנטישת רעיון החברות המלאה של תורכיה באיחוד, ולמוכנות לבחון מודלים אחרים של יחסים. האיחוד האירופי מגבש כיום מודל חדש של יחסים עם בריטניה, בעקבות ברקזיט, ולישראל ולפלסטינים הציע מעמד של "שותפות מועדפת מיוחדת" לאחר השגת הסכם שלום. מודלים שכאלה יכולים להיות רלבנטיים בעתיד גם עבור תורכיה.

ובכל מקרה, המקרה התורכי מראה שנסיונה של מדינה מעקרונות דמוקרטיות פוגעת מהותית ביחסים שלה עם האיחוד האירופי, ושהתרחקות מודעת ומכוונת מאירופה עלולה בפני עצמה להאיץ תהליכים של שחיקת הדמוקרטיה.

* ד"ר נמרוד גורן הוא ראש [מכון מיתונים](#) ומרצה על מדיניות-החוץ התורכית באוניברסיטה העברית בירושלים.